

Hieronymi a választójogról.

Írta: Tisza István.

Ismét egy becsületes, igaz, komoly szó. Becsületes szava a lelkiismeretes hazafinak, a felelőssége tudatában levő államférfiúnak, aki megérti és átérzi a választójogi probléma egész komolyságát; — a halottnak, aki elhivatott körünkől hosszú, ernyedetlen, áldásos munkásság után s aki azzal kívánta méltóan befejezni a szociális és politikai haladás, a modern felvilágosodás, az igazi demokrácia szolgálatában eltöltött életét, hogy bevilágítsa a választási reform homályos rejtelmeibe s a haladást, fölvilágosodást, szabadságot és nemzeti nagyságot valóban szolgáló reform útját megmutassa nekünk.

A síron túlról intézi hozzánk intő szavát, onnan, ahol már nem kell semmi és nem fáj semmi. Megindítóan, majdnem megrendítően hat az elköltözött, az elvesztettnek hitt férfiúnak óvó, figyelmeztető, iránytmutató szava, aki a sírból tér vissza hozzánk, hogy a reánk zúduló veszedelmes jelszavak lidércnyomása alól fölzsabadítsa nemzetét.

A gyakorlati élet napi feladatai, az újból osztályrészévé lett felelős állás kötelességei megakadályozták művének befejezését. Egyes részei magukon viselik a félbenmaradt munka világos jeleit s az egész műről hiányzik az alkotó kezének utolsó simítása. De ebben a befejezetlen, itt-ott töredékszerű alakjában talán még közvetlenebbül hat a mű szellemi és erkölcsi fajsúlya, a becsületes, komoly törekvés az igazság felé, a nagy tudás s az életet helyesen meglátó és értékelő éles judícium.

Évtizedek óta vonzotta Hieronymit a választójog reformjának problémája. Foglalkozott vele, szót emelt mellette akkor, amidőn e kérdés bolygatását meggondolatlan könnyelműségnek tartotta a közhangulat. Kevés ember érezte a létező állapot tarthatatlan voltát, a reform halogatásának veszélyeit úgy, mint ő, de éppen ezért kevés ember ébredt a beállott fordulat végzetes következményeinek olyan világos tudatára, amidőn az emberi természet törvényeinek természetes folyománya gyanánt a legradikálisabb jelszavak sodorták el magukkal az addig minden reform iránt közönyös közhangulatot.

Műve lesújtó ítélet a valódi általános szavazati jog fölött. A tudós alaposágával és hideg objektivitásával, az államférfiú gyakorlati érzékével és belátásával veszi azt bonckés alá, kíséri romboló körútját a nagy, művelt nemzetek államéletében s állítja oda minálunk várható eredményeit.

A dolog természetéhez képest a külföld tanulságaiból indul ki. Hiszen, amint a mi radikálisaink annyiszor hirdetik, az egész művelt külföld meghódolt már az eszme előtt. Ha így van, nem első kötelességünk-e előítélet és elfogultság nélkül alapos vizsgálat tárgyává tenni a radikális választójog gyakorlati eredményeit?

Ezt cselekszi Hieronymi művének első részében. Végigvezet bennünket az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Anglia és Németország alkotmányos fejlődésének történetén s elibénk állítja azt a hatást, amelyet az általános választójog ezekben az államokban a közélet színvonalára, a parlament tekintélyére és hatalmára s a nemzet sorsára gyakorol. A tények mellé odaállítja az illető nemzet legjobbjainak s a nemzetet legjobban ismerő, legnagyobb és leghabzóbb gondolkodóknak véleményeit.

Valóban, ha valami képes volna rá, ezeknek a véleményeknek kellene a mi radikálisainkat magukbaszállásra kényszeríteniök. A francia, a német, az angol nemzet legkompetensebb szabadelvű gondolkodói vonulnak föl e munkában s ítéletek megdöbbentő egyhangúsággal mindig ugyanaz.

Nem szándéksom kivonatát adni a munkának. A maga követségében egészen kell azt olvasnia annak, aki nemzeti jövőnk e nagy problémájával lelkiismeretesen foglalkozik. Az alábbi sorokban inkább tovább fűzzük s itt-ott egy-egy kiegészítő vagy helyesbítő megjegyzéssel kísérjük szerző fejtegetéseit.

Az Egyesült Államok viszonyait illetőleg mint autentikus

tanúra, Bryce-ra, a kiváló angol radikálisra hivatkozik (radikálisnak tartják őt Angliában; a mi radikálisaink valószínűleg feudál-agráriusnak neveznék). Bryce amerikai tanúságai alapján a következőkben foglalja össze a teljes demokrácia következményeit: „Az észjárásnak és a modornak bizonyos durvasága; a közügyek kezé- zelésében a méltóságnak és fenkölt szellemnek hiánya; *közöny a nemzeti életnek nemesebb megnyilatkozásai iránt* s a felelősség- érzetnek hiánya ... A jólétben élő osztályoknak és a büszkébb szellemeknek bizonyos apátiája, akiket bánt, hogy a közönséges, szavazónál nagyobb súlyuk nincsen és akiket a közélet felületes köznapisága undorral tölt el Úgy a törvényhozásban, mint a közigazgatásban az ismereteknek, a tapintatnak és az ítélőké- pességnek hiánya” stb.

Franciaországban voltaképpen 1848-ban lép először éleibe a valódi általános szavazatjog, mert hiszen a nagy forradalom köztársasági alkotmányai bizonyos mérsékelt cenzust hoztak volt be. I. Napoleon államszervezetében a választás üres komédiává súlydtd. Az 1814-iki charta pedig összesen 97.000 választót adott Franciaországnak s ezeknek számát a győzelmes júliusi forrada- lom is csak mintegy 300.000-re emelte föl. A 48-iki forradalom ideiglenes kormánya proklamálta az általános szavazati jogot, de már az ennek uralma alatt megválasztott első nemzetgyűlés is megijedt saját alkotásának következményeitől és főleg a lakó- helyre vonatkozó korlátozások által annyira megszorította a vá- lasztójogot, hogy a választók számát 9,000.000-ról 6,800.000-re szállította le.

Ami ezután következik, valóban nagyon tanulságos dolog. Az akkori köztársasági elnök, Napoleon herceg kél védelmére a korlátlan általános szavazat jognak. Fulmináns fölszólítást intéz a nemzetgyűléshez a korlátozó törvény megváltoztatására. Az ál- lamesíny ürügyéül ezt a korlátozó törvényt használja föl s számí- tásában nem is csalatkozik, mert a népszavazat óriási többséggel szankcionálja azt s hű marad a császárhoz még az 1870. május havában megtartott utolsó plebiscitum alkalmával is.

Szerencsétlen külháború hozta Franciaországra a köztársá- ságot, amelynek immár 42 éves fönnállása alatt az általános sza- vazatjog él és uralkodik s a mind radikálisabbá váló központi kormányzat nyomása alatt maga is mind radikálisabb irányt vesz föl. Ennek a kormányzatnak jellemzésére mondja Bodley: „A

francia nyelv mesterei . . . bölcselek . . . mint Renan és Taine gyakorlati nemzetgazdák, kik a forradalom első művét magasztalják, művészek, kiket lángelméjük a politikai küzdelmek és érdekek fölött álló magaslatra helyez, a tudomány emberei, kik hajlamaik és nevelésöknél fogva a modern kormányformákat pártolni hajlandók, mindannyian ugyanazt a panaszt hangoztatják, mind kijelentik, hogy pl. az ország . . . parlamenti képviselőinek túlnyomó részét a nemzeti élet legkevésbé érdemes tényezőinek sorából választja.” Gambetta, Marét, Reinach, Scherer, Benoist mind egyetért ezzel a lesújtó ítélettel.

„Milyen szerencsétlenség és milyen szegény!” kiált föl Scherer a francia kamara állapotait jellemző fejtegetései végén. Félbarbárok és politikai analfabéták inváziójának nevezi Benoist az általános szavazati jogot és így folytatja: „Soha nem lehet eléggé megbélyegezni azon értelmi ügyefogyottságot, vagy lustaságot, mely oka annak, hogy mint evangéliumot vesszük be azokat a filozófiának nevezett bárgyúságokat, melyeket nekünk a szabadkőműves hypokritaság egy század óta föltálat. Sohasem óvakodhatunk eléggé a Demokráciának azon imádatától, istenítésétől, bálványozásától, amely a világot és az embert rögtön átalakítja.”

Bodley után ismerteti művünk a francia kamara pártjainak berendezkedését. Ez azonban az utolsó évek alatt is gyors fejlődésen ment át. A mai francia képviselőháznak a következő pártjai vannak:

1. jobboldal:	
a) action liberal.....	32
b) szoroson vett jobb párt	19
	összesen: 51 taggal
2. balközép: progresszionista republikánusok ...	47 taggal
3. baloldal:	
a) demokratikus balpárt.....	73
b) union républicaine.....	<u>31</u>
	összesen: 104 taggal
4. radikális párt.....	109 taggal
5. szocialisták:	
a) radikális szocialista párt.....	146
b) köztársasági szocialisták.....	31
c) szocialisták.....	<u>75</u>
	összesen: 252 taggal

végül pártonkívüli képviselő: 20. Látjuk tehát, hogy a szocialista csoport, amelyről Bodley még azt jegyzi meg, hogy elég fontosságra vergődött arra, hogy mint külön csoportot tekintsük, ma már valamennyi között a legnagyobb s a kamara tagjainak majdnem felét öleli föl.

Végtelenül érdekes és tanulságos a választási reform története s a 27 év óta, bár mérsékeltebb formában megvalósított általános szavazatjog hatása Angliában.

Az 1832-iki választójogi reform aránylag magas cenzussal a műveltebb középosztály uralmát alapította meg. Az összes népességnek körülbelül 3 százaléka bírt választójoggal; de azért ez, a mi fölfogásunk szerint annyira konzervatív választójogi rendszer is gyökeres újítás volt a múlttal szemben! Demokratikus túlzásaitól féltették az évszázados angol alkotmány épségét s az angol nemzet jövőjét nemcsak az ultra toryk, hanem a mérsékeltebb liberálisok is.

Tényleg az új törvény alapján választott képviselőházba bejuttott új elemek hatalomvágya és tapasztalatlan kísérletezése is komoly veszéllyel fenyegette az angol parlamentarizmust, amelyből ezt elsősorban az a körülmény mentette meg, hogy az ellenzék vezetése Peelnek kezeiben volt, annak az államférfiúnak, aki tisztább megszemélyesítője volt a pártérdek fölé emelkedő közérdeknek minden előtte, vagy utána szerepelt parlamenti pártvezérnél. Az ő magas színvonalon álló ellenzéki vezérsége nevelte belé a politikai jogok új birtokosait a parlamentarizmus helyes tradícióiba s vetette meg egyúttal Peel államférfiúi hírnevének és örökké emlékezetes nagy minisztériumának biztos alapjait.

Ugyanez idő alatt további radikális reformokat követelő hatalmas áramlat fejlődik ki Angliában. A kontinens doktrinár radikalizmusa az angol gazdasági élet szülte szociális bajokkal és szenvedésekkel párosulva fölforgató forradalmi irányzatot érlel meg az angol köznépbén, amely a chartista mozgalomban első sorban a politikai radikalizmus jelszavait s ezek között az általános szavazati jogot teszi magáévá. Félelmes arányokat ölt ez a mozgalom a 30-as évek végén s a 40-es esztendőkbén. Utolsó nagy föllobbanása a 48-iki mozgalmas időkre esik. A gabonavámok eltörlése útján biztosított olcsó kenyér s az ipari munkás védelmére irányuló törvényhozási akció lassankint elvonja alóla a talajt. Javulnak a munkás kereseti és megélhetési viszonyai; veszt keserű-

ségéből és szenvedélyességéből az elégedetlenség; a középosztály parlamentje orvosolja a törvényhozási úton megszüntethető bajokat; a politikai radikalizmus elveszti a tömegekre gyakorolt befolyását.

Teljesen háttérbe szorul a választójogi reform kérdése. Egyik-másik kormány megpróbálkozik vele az 50-es években, anélkül, hogy komolyabb érdeklődést tudna a kérdés napirendre hozatalával fölkelteni. Jelentéktelen kísérletezések után, amelyeknek dugába dőlte még csak az illető kormány bukását sem vonta maga után, az 1859-ben alakult Palmerston-kormány erejének egyik forrása éppen az, hogy liberális kormány létére a választójogi reform gondolatát elutasítja magától.

Palmerstonnak 1865-ben bekövetkezett halála után Lord Russel (a korábbi John Russel) lesz miniszterelnök. Egyike azon, Anglia szerencséjére kivételes egyéniségeknek, akiket családi összeköttetés és szónoki képesség vezető állásba emelt s Anglia sorsára elhatározó befolyással ruházott föl anélkül, hogy a dolgok mélyére, az élet élő valóságainak elevenére hatolni tudó államférfiú belátásával és felelősségérzetével fölruházta volna. Alapjában doktrinár hajlamú, teóriákat és jelszavakat a nemzet élő érdekei fölé helyező, öntelt és hiú ember volt, aki, mert a véletlen események összejátszásánál fogva fiatal korában vezető szerepet játszott a 32-iki reform bili megalkotásánál és mert 30 esztendőn keresztül akként viselte magát, hogy népgyűléseken és vezércikkekben őt dicsőítsék, mint Anglia nagy liberális államférfiát, saját következetességének és egyéni hírnevének vélt azzal tartozni, hogy minden szükség nélkül napirendre hozza a választójog reformját.

Gladstone vezette a Russel-kormányt a képviselőházban. Ő terjesztette be a kormány választójogi javaslatát, amely 3.400.000-el szaporította volna az akkor 1,300.000-re rúgó választók számát. E reform elfogadása után is alig 4 százaléka az összes lakosságnak bírt volna szavazatjoggal. És mégis visszhangzott egész Anglia e javaslat ellenzőinek vészkiáltásaitól. A liberális párt tekintélyes töredéke is állást foglalt ellene mint túlmerész, radikális újítás ellen s e liberális szecesszió segélyével sikerült Disraelinek megbuktatni a javaslatot.

A konzervatív kisebbség került kormányra és nyújtotta be 1867-ben az ő javaslatát. Ennek sorsa flagrans példája a kisebb-

ség által irányított törvényhozás veszedelmeinek. A Russel-kormány javaslata felköltötte az addig apatikus tömeg érdeklődését, annak bukása hevesebbé, türelmetlenebbé tette az izgatást. A kormánynak nem volt hatalma szembeszállni ezzel az áramlattal és döntő befolyást gyakorolni a képviselőházra. Disraeli elvtelen opportunizmusa csak egy szempontot ismert: tető alá hozni a javaslatot és elkerülni a bukást. Gladstonet, a kisebbségben lévő ellenzék vezérét elragadtja a pártszenvédély és a konzervatív vezér által liberális jelszavak dolgában nem engedte túlcitáltalni magát. Ezt a helyzetet teljes energiával használták ki a maguk javára a radikálisok. Egyik lényeges módosítást vitték bele a javaslatba a másik után és végeredményében, egy évvel a liberálisok mérsékelt javaslatainak bukása után, azoknak égisze alatt, akik azt a javaslatot megbuktatták volt mint túlmerészet, olyan választójogi törvénye jött létre Angliának, amelyik a városi kerületekben szavazatjoggal ruházta föl az ipari munkás-osztály zömét.

Megdöbentek ettől az eredménytől úgy a konzervatív, mint a liberális táborban, pedig ez a javaslat is csak 2,586.000-re emelte a választók számát, az összes népességnek mintegy 6 százaléka, ugyanannyira, mint minálunk, úgy, hogy a mi minden kávéházi honboldogítónk által a középkorinak jelzett mai választójogi törvényünk alapján a népességnek ugyanannyi százaléka bir politikai jogokkal nálunk, mint 1867-től egészen 1885-ig a szabadságáról és liberális haladásáról híres Angliában.

1885-ben azután valóban bekövetkezett a radikális özönvíz.

Lehetetlenné tette a 67-iki jogállapot fenntartását az a körülmény, hogy ez mélyreható különbséget állapított meg városi és grófsági kerületek között, magas cenzust tartva fenn ezekben, míg amazokban szavazati jogot adott a munkás-osztály minden állandó, rendes lakással bíró tagjának. Nagyra növelte ez az állapot a jogegyenlőség utáni vágyat, a városokra érvényes választási jog általánosítására irányuló agitációt a grófságokban, amelynek következményeként az 1885-iki választási törvény az egész országra kiterjesztette az önálló lakásra alapított szavazatjogot s egy csapásra majdnem megháromszorozta, 7.266.000-re emelte föl a választók számát.

Mindössze 27 év óta van ez a törvény hatályban. Nemzetek életében 27 év vajmi rövid idő s egy ilyen mélyreható átalakulás

csak jóval hosszabb idő alatt teremheti meg összes gyümölcsseit. De azért ma már alig van nézetkülönbség az extrem riadikális irányhoz nem tartozó angol gondolkodók és államférfiak sorában az iránt, hogy ez a reform hátrányosan fog visszahatni a képviselőház színvonalára is. Már pedig angol fölfogás szerint, miután a parlament az állam döntő tényezője, minden reform abból a szempontból Ítéendő meg, vajjon alkalmas-e a parlament színvonalának, értelmi és erkölcsi tartalmának emelésére.

Lecky szerint az a nézet, mintha a hatalom forrása s az állam legfőbb döntő hatósága a nemzetnek fej szerinti többsége volna, „az emberiség minden eddig szerzett tapasztalatával ellentétben álló *elmélet*. Valóban az alkímiának nem volt olyan indokolatlan tétele, mint az a fölfogás, hogy minél tudatlanabb a választótestület, annál képeesebb lesz a képviselőház a jó kormányzásra s hogy a világ javára és a haladás biztosítására legalkalmasabb mód az, hogy annak intézése a legkevesebbé fölvilágosult osztályra biziassék. Eljön az az idő, amikor a történetírás az emberi tévedések egyik legfeltűnőbb fajtájának fogja azt a nézetet tartani, hogy ezen elméletet szabadelvűnek és a haladást biztosítónak tarthatták!”

Így ítél a politikai radikalizmusról Lecky, a modern fölvilágosodásnak egyik büszkesége. Ugyanez a gond és aggodalom kell, hogy áthassa mindazokat, akik szerető érdeklődéssel kísérik az angol nemzet legújabb történetét. Évről-évre világosabban mutatkoznak ott a föltartóztatlan hanyatlás tünetei, pedig sehol másutt nem olyan erős a régi jogrend tekintélye, nem olyan szervezettek és iskolázottak a konzervatív társadalmi erők, nem olyan erős a törvény s a múlt tradícióinak tisztelete a köznépben és nem áll ez utóbbi oly magas szellemi és erkölcsi színvonalon, mint Angliában.

Hogy Németországban némileg enyhébben mutatkoznak ugyanezek a bajok, az kizárólag a német alkotmány monarchikusabb jellegének tulajdonítható. A német birodalmi gyűlés csak törvényhozó testület. Az ország kormányzatát a parlamenttől független bürokrácia útján a német dinasztiák intézik s parlamentáris kormányrendszer hiányában a parlament betegsége nem érinti oly közletről s nem paralizálja annyira a nemzetet. De azért a parlament színvonalának sülyedése Németországban is kétségtelen s az általános szavazatjog ez egységes és művelt nemzetben is

olyan parlamentet eredményezett, amelyik mellett teljes képtelenség volna parlamentarizmusra gondolni, mert ilyen egyénekből álló s ilyen pártokra szakadt parlament egyáltalában képtelen volna arra, hogy kezébe ragadja és irányítsa egy európai nagyhatalom kormányzatát.

S mint a franciát, úgy a német nemzetet is a parlamentarizmus elvi ellensége, a dinasztikus és autokrata gondolkozású Bismarck ajándékozta meg az általános szavazatjoggal. Öntudatosan és következetesen. Nemcsak azért, hogy megpecsételje a porosz hatalmi törekvések s a 48-as idők nemzeti aspirációi közötti szövetséget, hanem, és talán első sorban azért, hogy paralizálja s a dinasztikus politikára nézve veszélytelenné tegye a német művelt társadalom liberális törekvéseit.

A német liberalizmus vezérei ellenzésével szemben vitte keresztül ezt a reformot. Below, Wirchow, Sybel egész erejükkel léptek föl ellene.

Ez utóbbi hivatkozva rá, hogy egész életén át a parlamentáris kormánynak és a szabadelvű fölfogásnak volt híve, lelkiismereti kötelességének tartotta állást foglalni az általános szavazatjog ellen: „Amennyire történeti ismereteim visszanyúlnak. — úgymond, — az általános és egyenlő választójog érvényesítése minden parlamentáris kormányzás végének kezdetét jelezte» A liberális elméletnek az a válfaja, mely az általános szavazatjog érvényesítésében látja a legtökéletesebb kormányformát, nem egyéb az igaz liberalizmus elvének szofisztikus elferdítésénél, az egyenlőség és szabadság fogalmának fölcserélésénél, az elérendő ideális célnak az ezen cél felé igyekvő fokozatos politikai törekvéssel való összezavarásánál . . . Az egyén a választójogot csak azon az alapon szerezheti meg, hogy magát erre a feladatra képesíti, hogy embertársainak bizonyítja, miszerint e feladatra megkívántató képességgel és hajlandósággal bír és a parlament csak azokban az országokban volt képes a hatalmat állandóan megtartani és üdvös működést kifejteni, amely országok a választójogot ezen szempontok figyelembevételével állapították meg.”

Az újabb időkben pedig Savigny, az általános választójog gyakorlati eredményeit összefoglalva, konstatálja, hogy: „a választók tömege a jelöltek együgyű demagógiájának és a politikai életen uralkodó, és önálló Ítéletre képtelenek számára beválthatatlan ígéreteket hirdető sajtó befolyásának áldozata ... Az álta-

lános, egyenlő választójog az adott állami és társadalmi viszonyok között feladatának rosszul, vagy egyáltalán nem felel meg és veszedelmes is egészen más elveken fölépült állami és társadalmi rendünkre nézve . . . Egyébként ne feledjük, hogy az általános, egyenlő választójogot a tapasztalás tűzpróbája még sehol nem igazolta.”

Ezek a külföldi példák és tanúságok azok, amelyek után áttér szerzőnk műve második részére, a magyar választójogi reform tárgyalására. 1908-ban írta műve első részének zömét. Akkor még nem állottak rendelkezésre az osztrák államélet tapasztalatai. Pedig a nemzetiségi és kulturális tekintetben a mieinkhez oly sok részükben hasonló osztrák viszonyok nyújtották volna az ő számára is a leggazdagabb bizonyító anyagot. Így is azonban megdönthetetlen tényként, megcáfolhatatlan igazság gyanánt áll mindannyiunk szeme előtt, hogy az általános választójog leszállította a parlament tekintélyét, beteggé tette a parlamentarizmust, gyengítette a nemzeti önkormányzatot széles e világon mindenül!, kárt és veszélyt hozva a legnagyobb, legműveltebb, legegységesebb nemzetek fejére is. Micsoda elvakultság, micsoda vakmerőség, micsoda lelkiismeretlen könnyelműség kell ahhoz, hogy a mi viszonyaink között a bennünket környező ezer veszély közepette a magyar nemzet fejére újabb bajoknak, újabb veszélyeknek ezt a ki-próbált forrását zúdítsák.

Igaz, létező választójogunk anomáliái s a választójogi törvényhozás terén mutatkozó hosszú s tagnáció igazolni látszanak, ha most átcsapunk a másik túlzásba. De csak látszanak. Nem ebben rejlik e kóros helyzet valódi oka. A mi szerencsétlen speciális helyzetünk idézte azt reánk, amely közjogi jelszavak martalékaul dobta a nemzetet s azt a kísérletet érlelte meg, hogy a közjogi jelszavak ellen beadják más, talán még csábosabb, de mindenesetre még veszedelmesebb jelszavak antidotumát.

Teljesen úgy áll a dolog, ahogy Hieronymi mondja. Az 1905-ik évi választás alkalmával nem játszott a választási reform kérdése semmi szerepet. Ott pihent az, mint dísz tárgy a függetlenségi párt arzenáljában. Nem azzal, hanem a hadseregre vonatkozó közjogi jelszavakkal s a parlamenti erőszak hamis vészkiáltásával akarták és tudták fölizgatni s győzelmes küzdelemre vinni a tömegeket.

Nem a győztes függetlenségi párt, hanem ő vele szemben, az

ő letörésére, a Fehérvár-kormány hozta az általános szavazatjogot napirendre s ugyanaz a függetlenségi párt, amely Irányi napjai óta hivatalos programpontul tartotta meg azt, nemzetellenes merényletként állította pellengérré Kristóffy javaslatát, amelyik maga is elég távol állott attól, hogy általános legyen, mert hiszen a felnőtt férfilakoságnak csak mintegy 60%-át ruházta volna föl szavazatjoggal. Érdemes visszaidézni emlékezetünkbe a magyar választási reformmal kapcsolatos eseményeket. Minő megdöbbentő erővel nyilvánul ezekben is az a nagy igazság, hogy egyesek és nemzetek öntudatlan játékszerekké válnak a sors kezében, mely szélvészodorta száraz falevélként sepri őket végzetük felé, ha a higgadt megfontolás s a hazafiúi kötelességérzet szavát elnyomja bennük a szenvedély.

Bűnös könnyelműséggel dobta a választójogi radikalizmust a magyar pártküzdelmekbe Kristóffy, hogy a közjogi jelszavak után futó magyar intelligenciára rálicitáljon és kijátsza ellene a tömegeket. Első percben az osztrák kormány okozott nehézséget, félve e jelszó visszahatásától Ausztriában. Alig néhány hét múlva ugyanaz az osztrák kormány megcsinálja azt az általános szavazatjogot Ausztriában, amelyben alig néhány héttel azelőtt végveszélyt látott az országra nézve s ekkor már az osztrák események gyakorolnak további nyomást a magyar viszonyokra, úgy hogy 1906-ban csak azzal a föltétellel alakíthat kormányt a koalíció, ha legalább is a Kristóffy-féle javaslat méreteiben kiterjeszti ő is a választójogot, és ugyanazok, akik a leghevesebb támadást intézték a Kristóffy-féle javaslat ellen, kénytelenek elfogadni az ő általa adott alapot.

Ebben a kényszerhelyzetben születik meg az Andrássy-féle pluralitásos javaslat.

Hieronymi tárgyilagos, de annál lesújtóbb bírálat tárgyává teszi mindkettőt. Napnál világosabban fejti ki a Kristóffy-javaslat veszélyeit; adatok kapcsán bizonyítja, hogy a mi társadalmi viszonyaink között az általános szavazatjognak még ez a mértéke is a falusi napszámos és a törpe birtokos osztály erre meg nem érett, nemzeti egység és haladás szempontjából egyaránt veszedelmes tömegeinek kezébe juttatná a hatalmat. Művének azt a részét, amely az írni-olvasni tudással, mint kritériummal foglalkozik (179—182. lapig), nem lehet kivonatosolni. El kell azt olvasni egészen, a maga tömör, átlátszó, megdönthetetlen érvelésével, amely

ennek a kritériumnak teljesen tarthatatlan voltát megcáfolhatatlanul állítja elének. Kiegészítésül csak egy megjegyzést kell még hozzátennem: Teljesen értéktelen és labilis minden, az írni-olvasni tudásra fektetett statisztika, mert hiszen analfabéta felnőttek nagy tömegei elsajátíthatják az írni-olvasni tudásnak azt a .szerény mértékét, amely szavazatjogot biztosíthat számukra. És ezi elsősorban a legjobban szervezett, legfanatikusabb izgatók befolyása alatt álló, lehat éppen azok az eleinek fogják megtenni, amelyeknek kezében a választójog a legveszedelmesebb.

Tökéletesen igaz Hieronymi azon észrevétele, hogy miután a pluralitás alapgondolata is az, hogy a legalsó néprétegek választójoga ma még veszélyezteti a nemzeti közérdeket, őszintébb és logikusabb eljárás ilyen elemeknek meg nem adni a szavazatjogot, mint megadni s a pluralitás segélyével illuzóriussá tenni azt. Elméletileg, elvileg bizonyára így áll a dolog s ha a koalíciónak szabad keze lett volna, ha tabula rasa előtt állott volna, bizonyára hiba lett volna tőle a radikális túlzások megakadályozására a pluralitás kerülő útját választani. Az ado»tt esetben azonban nem tehetett egyebet s nézetem szerint nem szemrehányást, de elismerést érdemel azért, hogy a választók számának a jelenlegi szám két és félszeresére fölemelésében rejlő nagy nemzeti veszedelmet, ezen a még nyitva álló úton elhárítani igyekezett.

A kérdés csak az:

1. a kellő határig ment-e el a plurális szavazatok megállapításában? és

2. helyesen választotta-e ki azokat, akiket kettős, illetve hármas szavazatban részesített?

Ami az első kérdést illeti, a többes szavazatok számában meglehetősen hatékony garanciát találhatunk. A közvetett szavazatjoggal fölruházott analfabéták bizalmiférfiainak beszámításával ugyanis 2,745.000 egyént ruház föl e javaslat szavazatjoggal s ezek közül 217.000-nek ad hármas, 866.000-nek kettős szavazatjogot, úgy, hogy a többes szavazattal fölruházott 1,084.000 választól 2,386.000 szavazat illeti meg szemben az egy szavazattal bírók 1,651.000 szavazatával. Ha tehát a társadalom műveltebb, érettebb és politikailag megbízhatóbb elemeinek juttatjuk a többes szavazatjogot, akkor ezeknek politikai túlsúlya meglehetősen biztosítva van.

Ez a második kérdés dönti el az Andrássy-féle javaslat fő-

lötti ítéletünket. S ennél a pontnál azután megdönthetetlennek kell tartanunk Hieronymi elitélő kritikáját. Semmi garancia nincs arra, hogy nagyobb politikai érettséggel és megbízhatósággal bírnak azok a munkások, akik öt év óta ugyanazon munkaadónál vannak alkalmazva, valamint a katonaviselt családos emberek. E két kategóriából 376.000 olyan állampolgár nyer kettős szavazati jogot, akinek eddig egyáltalában nem volt választójoga, úgy hogy míg a javaslat a második és harmadik szavazatokban 1,300.000 szavazattal akarta az érettebb néprétegek politikai súlyát emelni, ebből 376.000 az ellentábornak jut s a pluralitás révén mindössze 650.000 szavazattal javul a jó értelemben vett konzervatívabb társadalmi rétegek politikai mérlege, ami pedig a 2,700.000 szavazatban rejülő nemzeti veszedelem ellensúlyozására bizonyára kevés.

Külön fejezetben foglalkozik Hieronymi a nemzetiségi politika szempontjaival s tárja elénk a két javaslatnak s általában e messzemenő szavazatkiterjesztésnek ebből a szempontból mutatókövetkezményeit.

Rendkívül tanulságos művének ez a fejezete is: adatok és tények gazdag tárházát állítja elénk az ő termékeny szellemének mindig eredeti és mindig érdekes világitásában.

Konstatálja, hogy]csak abban a 23 megyében is, amelynek lakossága túlnyomó részben tót, vagy román, 80—90 olyan választókerület esnék a műveletlen nemzetiségi tömegek martalékául, amelynek túlnyomó nagy része megtartható ma a magyar nemzeti ügy szolgálatában, mert választói között a magyar ajkúak vagy többségben vannak, vagy olyan tekintélyes kisebbséget alkotnak, amely a románok és tótok józanabb, hazafiasabb elemeivel karöltve sikerrel veheti föl a túlzókkal a küzdelmet. Pedig ez a kimutatás figyelmen kívül hagyja azon, a nyelvhatáron fekvő megyék nemzetiségi kerületeit, amelyek, mint például Bihar-, Szatmár-, Gömör-, Nógrád-, Hontmegye stb., jelentékeny magyar többséggel bírnak ugyan, de választókerületeik egy részében a nem magyarajkú választók vannak túlnyomó többségben, valamint hiányoznak e fősorolásból a túlnyomóan szerbek által lakott kerületek is.

Hieronymi ugyanis abból az alap gondolatból indult ki, hogy csak azokat a nem magyar anyanyelvű honpolgárokat tekinti nemzetiségeknek, akik önálló politikai életre vágnak; egyelőre

nyelvi határok szerint elkerített autonóm közigazgatásra, utóbb ha ezt elérték, teljes politikai önállóságra. Ilyen törekvést tulajdonít a románoknak és a tótoknak, miért is ilyen értelemben vett nemzetiségnek tekinti az összes tót és román lakosságot, a nemzetiség fogalmát ellenben a ruténekre és szerbekre nem terjeszti ki; nézetem szerint tévesen, mert hiszen, ha egyelőre quantité négligeable-nak tekinthetjük is a németek és rutének között mutatkozó nemzetiségi izgatást s ha főleg a magyarországi németiséget nagyban és egészben az egységes magyar politikai nemzet erős támaszai közé sorozhatjuk is, kérdés, radikálisabb választójog mellett meddig fognak a nemzetiségi demagógiának ellentállani a német, de kivált a rutén néptörzs műveletlenebb rétegei. A szerbeknél pedig erős nemzetiségi agitáció létezik ma is, amelyet éppen csak a legutóbbi időkben sikerült a hazafias szerbek erélyes föllépésének némileg háttérbe szorítani.

Másrészt azonban nagy hiba volna egy kalap alá vonni s separatisztikus politikai tendenciákkal bíró nemzetiségnek tekinteni az összes tótságot és románságot.

Nem kicsinylem a tót nemzetiségi izgatók aknamunkáját, de azért ma még főleg csak a tótság lakta vidék nyugati részén tud az pozitív eredményeket fölmutatni s a magyarországi tótok többsége a hazafias ügy szolgálatában áll. Ami pedig a románokat illeti, nem ismeri e kérdést az életből s felül a nacionalista vezérek céltudatos ferdítéseinek, aki elhiszi nekik, hogy az egész románság mögöttük áll. Áll ez fájdalom, az Erdélyben lakó románok zöméről. Vannak ott is hazafiasán gondolkodó, műveit románok, többen mint hinnók, akik saját fajuk jól fölfogott érdekében is aggódva látják a fejleményeket, de ezek kellő bátorság és kellő szervezet hiányában magukba fojtják aggodalmaikat. Az Erdélytől nyugatra lakó románságnak ellenben vannak világi és egyházi részen tekintélyes vezetői, akik bátran és nyíltan fölvettek a harcot a nacionalista izgatással és számos ponton diadalra vittek a hazafias politika zászlaját. Áll ez a máramarosmegyei és biharmegyei románság nagy zöméről s a bánáti románság tetemes részéről is, úgy, hogy Erdélytől nyugatra csakis Arad tekinthető a román nemzetiségi törekvések erős központjának.

A helyzet tehát ma az, hogy — a németekről nem is beszélve — a rutén nyelvű választók zöme, a szerbek és tótok többsége s a románoknak több mint $\frac{1}{4}$ -e, talán $\frac{1}{3}$ -a ma még hazafias in-

telligenciájuk vezetése alatt áll. Ha elég sötét is tehát a jelen, vannak annak is derültebb vonásai s a jövőt illetőleg nincs okunk kétségbeesésre. Hiszen e hazában lakó minden nem magyar népfajnak jól fölfogott létérdeke, hogy az ezredéves magyar államot erősítse. Az egyiké, mert e földön kívül nincs hely az ő számára sem s minden más kombináció az ő számára is ellenséges túlerő általi elnyeletést jelent, a többire nézve, mert az ország határain kívül lakó fajrokonai független nemzeti fejlődésének és virulásának egyedüli garanciája abban rejlik, hogy a Szent István birodalmának egész erejével rendelkező magyar nemzet befolyást gyakorolhasson a Duna völgyét uraló nagyhatalom politikájára. Érzik ezt a román és tót intelligencia legjobbjai s ennek, a dolgok mélyén fekvő érdekközösségnek diadalmasan kell a jövőben érvényesülnie. Csak mi ne vágjuk el az intelligencia vezető befolyásának szárait, csak mi ne alkalmazzuk botor fővel saját vesztünkre is a szélső radikalizmusnak Nyugat-Európa műveit népei között is veszélyes tantételeit anyagi és kulturális szempontból oly messze elmaradt tót, román, rutén és szerb köznépünkre. Hiszen ekként magunk szolgáltatnák ki azt a nemzetiségi demagógia olcsó prédájául és kárhóztatnék tehetetlenségre a több belátással bíró hazafias elemet.

Öngyilkossággal határos örület ez a magyar nemzeti ügy szempontjából, de éppen olyan káros és veszedelmes a nemzetiségek jól fölfogott érdekében is. Ne áltassák magukat a román és tót mozgalom komolyabb, tiszteletreméltóbb vezetői. Ideig-óráig az általános szavazatjog mellett is megtarthatnák befolyásukat. Meglehet, hogy az első egy-két választásnál ő rájuk hallgatna még a tömeg s fegyelmezett nemzetiségi párt élén ők jutnának a mainál előkelőbb politikai szerepléshez. De rövid idő alatt keservesen kellene ezért a pünkösdi királyságért lakolniok.

A kultúra alacsony foka nem tesz senkit immúnissá az izgatással szemben. Hány példáját láttuk a múltban, minő anarchikus jelszavakkal lehetett nálunk és Romániában a román köznépet elcsábítani! Általános szavazatjog mellett meg lennének a nemzetiségi intelligencia vezető súlyának napjai számlálva s ez ország nem magyarajkú lakossága rövid egy-két évtized alatt olyan áramlatokba sodortatnék, amelyek elsősorban ő reá hoznának végveszélyt.

És vájjon addig is, amíg ezt a végzetes utolsó stádiumot érnék

el a fejlemények, érdekében állana-e nem magyar ajkú polgártársainknak a választójog oly mérvű kiterjesztése, amely előtérbe állítaná és kiélesítené a nemzetiségi ellentéteket? Azt, hogy nemzetiségi többséget hozzanak be a magyar parlamentbe, nem képzelhetik legvérmesebb álmaikban sem. Behozhatnak erős, agreszszív, a magyar nemzeti politikát gátló, nehezítő nemzetiségi kisebbséget, amely azután legalább is ezekben a kérdésekben egy táborba terelné az egész magyarságot, elnémitaná a kölcsönös megértésen és bizalmon alapuló méltányos politika szavát, nemzetiségi harcok terévé tenné a parlamentet és az országot; amelynek, ha gyengeség és veszély forrása volna mindannyiunkra nézve, elsősorban a nemzetiségi kisebbség viselné következményeit.

A kérdés súlypontja nem abban áll a nemzeti politika szempontjából, 52, 56 vagy 58% lesz-e a magyar választók száma. Azzal édes-keveset érünk el, ha egy-két százalékkal jobbra, vagy balra módosítjuk az országos átlagot. Lényeg az, hogy a nemzetiségek közül is azoknak adjuk-e a választójogot, akiben több garancia van a józan belátásra, vagy reászabadítjuk ez országra a politikai jogok öntudatos gyakorlására merőben alkalmatlan nemzetiségi tömegeket s ezeknek áradatába belefojtjuk a megbízhatóbb, az értékeesebb elemeket.

Ismétlem, a nemzetiségi jelszavak kiélesítése, a magyar nemzet és a nemzetiségek közötti viszony elmérgesítése nem áll az itt lakó nemzetiségek érdekében, ők is csak a kölcsönös megértéstől, a magyarság bizalmának kiérdemlésétől várhatják boldogulásukat. Eddig is kárát vallották a nemzetiségi agilációnak s annál rosszabb lesz a helyzetük, mentől nagyobb tért nyer ez az agitáció.

Létérdekeink belső harmóniája ott van a dolgok mélyén, csak a fájó emlékek, az izgató jelszavak, a szenvedélyeket szító demagógia törmelékét kell róla eltakarítanunk. Közös érdekünk ez mindannyiunkmink, közös erővel kell törekednünk reá. Ennek adnók meg a kegyelemdőfést, ha a szavazajog túlhajtott kiterjesztésével az izgatóknak szolgáltatóknak ki a nemzetiségeket.

E cikk szűk kerete nem engedi meg, hogy kimerítsük ezt a kérdést s kiterjeszkedjünk Hieronymi könyvének számos egyéb érdekes részletére. Különbem sem volna elég azt kivonatban megismerni. El kell olvasnia az egész művet mindenkinek, aki érzi

e probléma borzalmas komolyságát s tisztán akarja látni s megfontolni annak minden oldalát. Imponáló műve az az államférfim belátásnak és politikai becsületességnek. Soha nem jöhetett volna alkalmasabb pillanatban. Égetőbb szükség soha nem lehetett reá, mint napjainkban, amidőn éppen e kérdésben is orgiákat ül a minden fékét vesztett, mindent felejtő, a nemzet minden létérdekén lelkiismeretlenül átgázoló indulat.

Olyanok, akik tanújelét adták a múltban, hogy a választójogi radikalizmust végveszélynek tartják nemzetükre nézve, akikhez azért fordult rokonszenvvel és bizalommal a nemzet, mert oltalmazóját vélte bennök látni a radikalizmus nemzetellenes merényleteivel szemben, olyanok, akik nem lehetnek jóhiszemű tévedésben, mert hiszen e veszélyek helyes fölismeréséről szóval és tettel tettek bizonyosságot, csak azért, mert szenvedélyes ellentétbe jutottak a többséggel egy egészen más kérdésben, amelynek bárminő alakulása sem pro, sem kontra nem módosíthatja a választójogi reform eredményeit, egy jöttával nem csökkentheti a radikalizmus veszélyeit, elsajátítják a választójogi radikalizmus jel-szavait, mögéje állanak annak a törekvésnek, amit rövid idővel ezelőtt ők maguk nemzetgyilkos merényletnek hirdettek s a pusztulás romboló munkáját akarják úrrá tenni e szerencsétlen nemzetben. A fékevesztett szenvedély dervistáncától, az élők ez efialteti munkájától forduljunk a halott szava felé. Az ő derült lelki nyugalma, az ő tiszta bölcsesége üdít, fölemel és irányt szabhat nekünk.

Jegyzet. Az előző tanulmányban ismertetett posthumus könyv címe: „A választói jogról. Hieronymi Károly hátrahagyott irataiból. Budapest, 1912.”

A kiadó.